

COSMIN CIOTLOȘ

Cenacul de Luni

Viața și opera

Formăm *testudo*. După patruzeci de ani

Înainte de a se numi, jucat călinescian, *Cenaclul de Luni. Viața și opera*, cartea aceasta a purtat un alt titlu. Unul „de lucru”, cum se spune, care i-a însoțit scrierea și sub protecția căruia a stat inclusiv folderul în care am păstrat toate fotocopiile pe care urma să le topesc aici. Îi spuseseam *Formăm testudo*, cu o sintagmă, recunosc, un pic prețioasă, dar extrem de sugestivă. Romanii numeau așa, *testudo*, adică „țestoasă”, o formație tipică de luptă la care infanteria recurgea destul de frecvent: la un ordin scurt, scuturile se lipeau unul de altul, în prima linie, pe flancuri și deasupra capetelor, atât cât să rezulte un fel de paralelipiped impenetrabil și mobil. Imaginea e impresionantă coregrafic și cred că nu există film istoric în care ea să nu se regăsească măcar în trecere. Am aflat de curând că i s-a dedicat inclusiv un joc LEGO. Există, în plus, pe YouTube-ul nostru de fiecare zi, pasionante simulări care compară eficacitatea acestei dispunerii cu, de exemplu, aceea a falangei macedonene. Asta ca să nu-l invoc numai pe Plutarh sau să nu trimit, previzibil, la Columna lui Traian.

Mi se păruse potrivit să recurg la această metaforă, împrumutată dintr-un splendid poem al unuia dintre autorii de care mă ocup în carte, ca să rezum în două cuvinte (exact două) istoricul și morfologia unui fenomen de o aiuritoare complexitate. Cum altfel să fi explicat mai plastic solidaritatea generoasă, spiritul camaraderesc, lealitatea polemică, voluntarismul tineresc pe care poeții „optzeciști” le-au întruchipat în primul rând prin scrisul lor? Cum să le fi redat mai bine curajul (nu lipsit de angoase) de a înainta umăr la umăr într-un mediu nu o dată ostil? Sigur, nu le-au lipsit aliații, sigur, câțiva dintre criticii de primă importanță ai momentului i-au adoptat și, după puteri, i-au

protejat. Dar mă tem că nicio altă generație înaintea lor n-a fost întâmpinată cu atâtea rezerve și n-a fost șicanată cu atâta consecvență. Ar fi nedrept să n-o recunoaștem. Și probabil că dacă numele unui Traian T. Coșovei, de exemplu, spune astăzi mai puțin decât spuneau părinților noștri numele unor poeți semnificativi ai anilor '60 e și pentru că, vorba unei faimoase butade, din calomniile lui Eugen Barbu tot a rămas ceva. Cel puțin o anumită mefiență care vizează întreaga generație. Nici Alexandru Mușina nu e mai frecventat, nici Ion Stratan, nici Mariana Marin, nici, odată cu ei, mulți alții. În definitiv, până și Mircea Cărtărescu e cunoscut și admirat la scară largă mai degrabă ca prozator decât ca autor al unor volume ca *Faruri*, *vitrine*, *fotografii* sau *Poeme de amor*. Am fost surprins să observ, de pildă, câtă lume a aflat de emblematicul său poem „Căderea”, citit la Cenaclul de Luni și publicat în 1980, abia din romanul *Solenoid*, care-l ia, cum se știe, ca pretext.

N-am de gând să transform introducerea aceasta într-un „curs scurt” de poezie optzecistă. S-a scris mult pe subiect și, cum e firesc, le sunt recunoscător celor care au făcut-o înaintea mea, chiar atunci când se întâmplă să văd lucrurile (fundamental) diferit. Cei interesați și de alte abordări vor găsi, în note, destule trimiteri pe care să le urmeze. Ca unul care a parcurs sistematic manuscrise, volume de versuri, colecții de reviste și, nu în ultimul rând, multă literatură secundară, mi-am îngăduit să urmez aici un decupaj propriu și să tranșez preliminar câteva puncte nevralgice, evitând, de exemplu, să mă împotmolesc în discuții teoretice legate de postmodernismul pe care această poezie l-ar ilustra (sau nu). Ori întrebându-mă la nesfârșit dacă nucleul dur al optzecismului nu e mai degrabă unul difuz, dispersat egalitar în toate centrele universitare și chiar mult dincolo de granițele lor. Cineva propunea ca epicentru Becleanul. Hilar! Altcuiva i se părea că ea s-ar fi născut mai degrabă la Târgu Neamț. Fără să fie diplomatic, răspunsul meu la chestiune este, îmi place să cred, unul echilibrat: poezia acestei generații înseamnă, în primul rând, poezia bucureșteană lunedìstă, care a reușit să atragă de partea ei, asimilându-le și acomodându-le (nu fără inerente asperități) formule de expresie dintre cele mai diverse. De altfel, luat repede, nu găsesc un tânăr autor promițător al deceniului al nouălea care să nu fi trecut pe la Cenaclul de Luni.

Acolo s-a încheiat spiritul cu totul particular și irepetabil al unei poezii care se visa (au spus-o mai mulți) „cea mai bună poezie din lume”, acolo s-au trăit, în grupuri fluctuante, confruntările și emoțiile competiționale, acolo s-au încasat marile lovituri, culminând cu aceea a dizolvării lui; în fine, de acolo s-au revendicat elanurile nostalgice care

au condus, în cazul unora dintre foștii membri, la reveniri spectaculoase, ani buni după fatidicul moment 1983. Titluri astăzi atașante, ca *Ruleta rusească*, *Mutilarea artistului la tinerețe*, *Regele dimineții*, *Aerostate plângând*, *Nimic*, *Arta războiului* și altele, despre care va fi vorba în secțiunea a treia a cărții, de aici vin: din recuperarea, *malgré tout* (în ciuda însingurării, în ciuda distanței, în ciuda vârstei, în ciuda slăbiciunilor fizice), a unui moment auroral, trăit cândva *fără program*, dar având o formidabilă coerență emoțională. E motivul pentru care, repet, ca unul care a citit în mai multe etape această poezie, n-am cum să mă limitez la reducățiile ei publicistice sau didactice și la etichetele, uneori îndreptățite, care i s-au atașat. Dincolo de biografism, de emoție cotidiană, de minimalism, de amplori baroce, de dispoziție ludică, de ironism, de autoreferențialitate, de livresc sau, pe celălalt versant, de conștiința abisală a unei crize (poate politică, poate individuală, poate stilistică), rămâne ceva inelucidabil, o sensibilitate profund particulară.

Neputând-o defini rapid, am încercat s-o descriu metodic. Și anume, printr-o investigație în trei pași, corespunzând celor trei secțiuni ale cărții. Cea dintâi, *Marile speranțe*, urmărește „ecosistemul” care a condus, începând cu mijlocul anilor '70, la cristalizarea unei atitudini literare comune în rândul, ca să zic așa, neofiților, la acea dată încă studenți, majoritatea (dar nu exclusiv) ai Literelor bucureștene. Un rol decisiv l-a avut, se înțelege, Cenaclul de Luni, singurul loc unde aceștia s-au putut produce constant, în deplină libertate și cu succes pe măsura așteptărilor lor. Nu e vorba însă de un monopol. Anticipându-l, dublându-l sau străduindu-se să-l continue, au existat și alte cenacluri favorabile acestor poeți *in statu nascendi*. În primul rând *Amfiteatru*, veritabil poligon de încercare pentru destui dintre cei care aveau să strălucească mai târziu sub îndrumarea lui Nicolae Manolescu. Dar nu numai atât: având în spate o revistă, cei de la *Amfiteatru* au oferit, vreme de mai bine de un deceniu, un spațiu tipografic semnificativ tinerilor ca Mircea Cărtărescu, Ion Stratan sau Magda Cârneci, publicându-le poemele și recenziile, comentându-le primele cărți, întreținând, în general, o atmosferă binevoitoare (chiar dacă naiv-paternalistă), cu atât mai prețioasă, cu cât singulară. Spre comparație, cu toată statura lui de cronicar *en titre*, Nicolae Manolescu n-a reușit să le deschidă decât sporadic și cu mari dificultăți paginile mult mai prestigioasei *României literare*. Nu insist. Cazuistica e, cred, suficient de bogată.

Secțiunea a doua, *Impactul cu realul*, vine să dezamorseze o legendă: se știe, s-a scris de nenumărate ori despre agresivitatea campaniei antiotzeciste întreținute de *Săptămâna*, revista-fanion a capriciilor lui

Eugen Barbu și, nu mai puțin, ale Securității comuniste. Cu documentele pe masă, adică recurgând la colecția hebdomadarului, amintirile „victimelor” se confirmă în bună măsură. Nu până la capăt, însă. În orice caz, comparația cu postdecembrista *România Mare* (care o moștenește) nu se susține. Departate de mine intenția de a-l disculpa pe Barbu. Trebuie admis totuși că, în cei zece ani cât i-a mitraliat pe luniști, umorile lui s-au manifestat mai degrabă satiric decât veninos. Și că, analizate astăzi la rece, ele revelează o strategie subtilă de discreditare, cu pași laterali și cu tăceri uneori mai semnificative decât atacul direct.

În sfârșit, a treia parte a cărții, cea mai consistentă cantitativ, conține o serie de studii de caz pe care le-am grupat sub un titlu, sper, elocvent, din același regim militar: *Situații tactice*. Îmi fac datoria de a preciza de la bun început că nu e vorba de o selecție valorică și nici, cu atât mai puțin, de o dispunere ierarhică a autorilor. Numărul de pagini rezervat fiecăruia nu e, deci, un criteriu. După cum absențele (câte vor fi fiind) nu reprezintă o formă de a-mi camufla eventuale îndoieli estetice. M-am ocupat și de asta la locul cuvenit și la timpul cuvenit în cei peste zece ani cât am ținut cronică literară săptămânală. Nu e cazul, aici, să încurc borcanele. M-a interesat mai curând să reconstitui un ansamblu dinamic, nu un catalog. Într-un fel, exercițiul meu are ceva din acele *historical reenactments* în care oameni de azi reorchestreză, cu tot echipamentul de rigoare, bătălii de-acum câteva secole. În cazul de față, e vorba doar de patruzeci de ani, cât au trecut de la pragul convențional al debutului acestei generații. Scopul, repet, este acela de a reanima o *sensibilitate de grup*, la care fiecare dintre cei de aici contribuie cu date care-i sunt temperamental proprii. Pentru asta, e adevărat, aveam nevoie să descopăr câte o amprentă distinctă și o sumă de posibili lianți, prin intermediul cărora șirul de medalioane monografice să lase locul unei rețele de relații. În foarte puține cazuri, acestea mi s-au oferit de-a gata. De cele mai multe ori a fost nevoie să apelez la instrumente istorice și detectivistice (de care m-am folosit cu o satisfacție pe care n-are rost s-o ascund), cercetând memoriale necitite de nimeni, verificând în paginile revistelor data și mai ales semnificațiile câte unui debut uitat, colaționând amintiri la prima vedere lipsite de relevanță. Mi-a surâs, recunosc, și șansa. Așa se face că o parte dintre demonstrațiile de aici includ și documente până acum inedite, unele dintre ele revelatorii.

Trăgând linie și legând nodurile, a rezultat în final un model discret, care nu mai păstrează prea mult din precedentele aliniamente critice. Nu l-am detaliat în cuprins pentru a nu vicia inginereste ceea

ce mi se pare că trebuie să rămână implicit. Menționez doar că e vorba mai degrabă de tendințe decât de categorii și că important e întregul: există, așadar, între cei paisprezece autori la care m-am oprit, nostalgici restitutivi (Traian T. Coșovei, Mariana Marin, Romulus Bucur), autotelici (Florin Iaru, Ion Stratan), reactivi, citindu-se unii pe alții și adaptându-se din mers (Alexandru Mușina, Marta Petreu, Bogdan Ghiu), proactivi (Ion Mureșan, Ion Monoran, Viorel Padina), mitologizanți (Daniel Pișcu), *wannabees* (cazul-școală al Ilenei Zubașcu, împărtășit de mulți alții dintre marginalii acestei generații) și, în sfârșit, centrifugali (Mircea Cărtărescu, în *Levantul*). Asta, încă o dată, în raport cu poziția în contingent, nu cu realul, nu cu limbajul sau cu transcendența. Un ultim capitol, coloidal, privitor la dedicațiile pe care optzeciștii și le împart între ei cu larghețe, va clarifica, sunt sigur, această distribuție relativă în front.

*

În septembrie 2013 îmi susțineam, la Facultatea de Litere a Universității din București, teza de doctorat care stă la originea acestei cărți și a cărei secțiune finală conținea doar câteva dintre studiile de caz care alcătuiesc acum *Situațiile tactice*. Mă bucur că nu m-am grăbit s-o public atunci (așa cum îmi sugerase îndrumătorul lucrării, într-o ediție *pe înțelesul celor care citesc a Istoriei sale*): aș fi privat-o de câteva observații în lipsa cărora întregul ar fi fost debalansat. Țin să-i mulțumesc, deci, profesorului Nicolae Manolescu pentru minuția cu care mi-a parcurs lucrarea și pentru cuvintele calde pe care le-a scris despre ea. Sper ca această formă definitivă să-i amintească fidel perioada în care a condus Cenaclul de Luni. Le sunt recunoscător doamnei profesoare Ioana Pârvolescu, domnului profesor Ion Vartic și regretatului profesor Andrei Bodiu, ale căror sugestii și încurajări m-au făcut, atunci ca și acum, să mă simt critic literar. Nici mai mult, dar, vorba cuiva, nici mai puțin de atât.

Nu pot încheia fără un gând către echipa editurii Pandora M. Fără profesionalismul lor, fără generozitatea lui Bogdan-Alexandru Stănescu și fără grija fraternă a lui Alin Croitoru, cartea aceasta ar fi sfârșit acolo unde a început: în laptopul meu.